

WIELCY Z MAŁOPOLSKI

Realizator
projektu:

MAŁOPOLSKIE
CENTRUM NAUKI
COGITEON

INSTYTUCJA KULTURY
WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Partner
projektu:

 www.wielczymalopolski.pl

ZOFIA STRYJEŃSKA

1891-1976

Wybitna polska malarka, graficzka, ilustratorka, scenografka, projektantka tkanin i plakatów, była najbardziej cenioną artystką międzywojnia. Malowała w stylu art déco.

Lekcja nr 4: ZOFIA STRYJEŃSKA

Czas:	1 godzina lekcyjna.
CELE LEKCJI:	
Cele poznawcze:	Uczeń poznaje postać i twórczość Zofii Stryjeńskiej.
Cele kształcące:	→ uczeń współuczestniczy w analizie artystycznej dzieła sztuki
Pojęcia do utrwalenia lub przyswojenia:	→ białoskórnik → Art Déco → chłopomania, ludomania → akwarela → gwasz → tempera → pastele → panneau → bohema → grand prix → tantiemy.
Metody:	Sondaż, analiza dzieła sztuki, wykład, pogadanka.
Narzędzia:	Prezentacja Power Point.
Przebieg lekcji:	<ol style="list-style-type: none">1. Sprawdzenie obecności i zapis tematu [5 min]2. Wprowadzenie w temat lekcji poprzez błyskawiczny sondaż wśród uczniów na temat Zofii Stryjeńskiej i z sondażu wynikająca pogadanka na temat przyczyn popularności i sławy artystów [5 min]3. Wykład z prezentacją o Zofii Stryjeńskiej i jej twórczości [20 min]4. Analiza jednego dzieła: „Zmartwychwstanie” [7 min]5. Rekapitulacja z pytaniami o poznane na lekcji pojęcia oraz informacje o Zofii Stryjeńskiej [5 min]6. Omówienie zadania domowego pt.: „Wyszukaj w internecie kilku wybitnych polskich malarzy XX wieku i wybierz do każdego jedno dzieło, dla jego twórczości charakterystyczne” [3 min]. <p>Na jednej z kolejnych lekcji nauczyciel omawia zadania, wykonane przez uczniów zadania i nagradza prace [5 min.].</p>

Lekcja nr 4: ZOFIA STRYJEŃSKA

UWAGI I INFORMACJE DO WYKORZYSTANIA PRZEZ PROWADZĄCEGO LEKCJĘ

Prezentacja na temat Zofii Stryjeńskiej w programie Power Point zawiera ilustracje i teksty, które mają służyć pomocą do prowadzenia lekcji i dawać uczniom bodźce do refleksji, ale nie obligują nauczyciela do rozwijania wszystkich haseł. Poniższe dopasowanie slajdów do punktów z konspektu to poszerzenie przydatnych informacji i sugestie metodyczne, które można wykorzystać w dowolnym zakresie. Ponieważ lekcje o Wielkich z Małopolski będą prowadzić nauczyciele różnych przedmiotów, więc wiadomości uzupełniające uwzględniają różne przygotowanie do tematów.

Proponujemy przedstawiając temat lekcji zacząć od slajdu 1

2. Wprowadzenie w temat lekcji poprzez błyskawiczny sondaż wśród uczniów na temat Zofii Stryjeńskiej i z sondażu wynikająca pogadanka na temat przyczyn popularności i sławy artystów

Uczący na wstępie do lekcji może przeprowadzić błyskawiczny sondaż na temat Zofii Stryjeńskiej w postaci pytań, a uczniowie odpowiadają „TAK” poprzez podniesienie ręki. Trzy pytania brzmią: – Czy słyszałeś kiedyś o Zofii Stryjeńskiej? – Czy wiesz kiedy żyła? – Czy znasz jakieś jej dzieła?

Jeżeli ktoś z klasy zgłosi się to prowadzący lekcję może zapytać go o odpowiedź i nagrodzić wiedzę. Prawdopodobnie jednak wiedza klasy o Zofii Stryjeńskiej będzie znikoma lub żadna. To dobra okazja, by wyjaśnić, że była chyba najwybitniejszą malarką swoich czasów, a wobec tego warto porozmawiać z uczniami, co decyduje o tym, że jakiś malarz jest znany, jego prace sprzedawane są na aukcjach za najwyższe ceny, a on cieszy się pochwałami w mediach. Oczekiwane od uczniów odpowiedzi to np., że poza talentem decyduje o wysokich ocenach w mediach poparcie, jakiego udzielają ludzie władzy i posiadający duże wpływy, że artystę można wypromować, że władze mogą też skazać go na zamilczenie, że mogą nawet szkodzić mu na różne sposoby...

3. Wykład z prezentacją o Zofii Stryjeńskiej i jej twórczości

[Slajd 2-3] Zosia, z domu Lubańska, urodziła się w Krakowie, w typowej rodzinie mieszczańskiej. Jej ukochany ojciec był właścicielem dużego sklepu na rogu ulicy Wiślniej i św. Anny. Z zawodu był białoskórnikiem, czyli wykonywał z delikatnej skóry artystyczne przedmioty użytkowe. „Tatusz nasz najdroższy, nasz skarb, czy jest gdzie na świecie taki Ojciec? Balzak nie znał Taty, boby był pierwszą powieść o szlachetności [jego] charakteru napisał, porzucając cuchnące bajoro swych romansów” – napisała Zofia o ojcu Franciszku Lubańskim. Oboje rodzice byli ludźmi o surowych zasadach moralnych i taką postawę życiową wpajali swoim dzieciom. Rodzinie różnie się wiodło finansowo, stąd często zmieniali mieszkania. Ich majątek był nawet zajmowany przez komornika. Stryjeńska wspominała, że jako młoda dziewczyna modliła się słowami „Boże! Odbierz mi wszystko, wszystko. Dobrobyt, sytość, spokój, przyjaźń ludzką, szczęście rodzinne, nawet miłość! Zwal na mnie cierpienie moralne i tysięczne gorycze – ale za to daj mi możność wypowiedzenia się artystycznego i sławę”. Całe jej życie potwierdziło spełnienie się jej „układu z Bogiem” we wszystkich aspektach.

[Slajd 4-9] Kraków przełomu wieków, w którym dorastała Zofia, przeżywał gwałtowne przemiany urbanistyczne i rozwój. Był ostoją polskości, ale też tygłem kulturalnym, w którym rywalizowały różne filozofie życiowe i nurty sztuki. Z natury konserwatywny Kraków stykał się też z nowatorstwem sztuki realizowanej przez artystów Młodej Polski, chłopomanię, skandalizujące kręgi Przybyszewskiego i piękne projekty oraz realizacje architektoniczne. Jednym z najwybitniejszych architektów tej doby był Tadeusz Stryjeński, za którego syna – Karola – wyszła Zofia za mąż w 1916 roku.

[Slajd 10-12] Od najmłodszych lat Zofia chętnie rysowała i malowała. W sklepie swego ojca robiła wiele karykatur klientów, a jednym z nich (i częstym) był Jacek Malczewski, który – widząc, że go portretuje – pokazywał jej zawsze język. Preferowała farby wodne (temperę, gwasz, akwarelę) oraz rysowanie kredkami (pastelami). Miała usposobienie artystyczne, charakteryzujące się chęcią szokowania otoczenia, doboru najdziwniejszych wyrazów do wyrażania myśli i zmienności nastrojów. Pewnego dnia Maria Kossak (późniejsza Pawlikowska-Jasnorzewska) znalazła ją u siebie w salonie w „Kossakówce”, grającą na fortepianie. Zosia oświadczyła naiwnie, że zaglądnęła przez okno, a ponieważ salon jej się spodobał, więc się rozgościła. Tak nietypowo zaczęła się ich przyjaźń. Podobno pewnego razu, gdy przy obiedzie zwrócono jej uwagę, że ma zaszczyt posilać się zupą ze słynnej porcelany, odwróciła talerz, wylewając zupę i przyglądając się stemplowi, potwierdziła, że to rzeczywiście cenna porcelana. Dla rodziny urządziła minispektakle teatralne, w których sama grała. W 1909 roku rozpoczęła naukę w Szkole Sztuk Pięknych dla Kobiet Marii Niedzielskiej w Krakowie. Ukończywszy ją w 1911 roku, wstąpiła do Akademii Sztuk Pięknych w Monachium, podając się za mężczyznę (Tadeusza Grzymałę Lubańskiego), ale zdemaskowana po roku musiała opuścić uczelnię. W Krakowie oddała się wielkiej pracy, a prawdziwy rozgłos dał jej artykuł Jerzego Warchałowskiego na łamach krakowskiego „Czasu”, który jako miłośnik sztuki użytkowej wyczuł w niej wielki talent. Zofia stała się stałą częścią krakowskiej bohemy. Uczestniczyła w zabawach, brydżach i wyjazdach do Zakopanego. Współpracowała ze środowiskiem artystycznym, projektując sztukę użytkową. Tak poznała Karola Stryjeńskiego. Wkrótce się pobrali (cichy ślub 1916) i mieli córkę i dwóch ukochanych synów. Pod koniec wojny pojechali do Paryża. W latach 1921–27 mieszkali w Zakopanem. Ich burzliwe małżeństwo obfitowało w skandale, gdy ona robiła mu słuszne sceny zazdrości, a Karol nie powstrzymał się przed nasyłaniem na nią lekarzy psychiatrów. Wreszcie rozwiedli się w 1927 roku.

[Slajd 13-16] Zofia odnosiła w okresie międzywojennym największe sukcesy artystyczne. Jej techniki malarskie, niepowtarzalny styl i lansowanie sztuki narodowej, związanej z myślą Tetmajera i Wyspiańskiego o sięganiu do tematyki ludowej, uczyniły z niej głównego reprezentanta stylu polskiego ze słowiańskością i scenami rodzajowymi na czele, co uzewnętrzniło się powierzeniem aranżacji artystycznej wnętrza pawilonu polskiego na międzynarodowej wystawie w Paryżu w 1925 roku. Było to sześć dużych paneau, ilustrujących po dwa miesiące roku polskiego. Tam została doceniona i wyróżniona licznymi nagrodami (zdobyła cztery grands prix, wyróżnienie specjalne i Legię Honorową). Wyrazem docenienia na polskim gruncie było powierzenie jej wstroju dumy polskiej żeglugi pasażerskiej – transatlantyckiego statku MS „Batory”, a następnie MS „Piłsudski”. Malowała też całe cykle artystyczne – od refleksyjnej „Paschy” po ekspresyjne „Tańce polskie”.

Lekcja nr 4: ZOFIA STRYJEŃSKA

Po rozwodzie w 1927 roku przeniosiła się do Warszawy. Jej życie było pełne stresów. Zараbiała wielkie pieniądze, ale nieregularnie i nie umiała ich inwestować.

Wojnę spędziła w Krakowie, a po wejściu Armii Czerwonej podjęła decyzję o emigracji. Tym samym wydała na siebie wyrok zapomnienia. Władze PRL wykorzystywały jej dzieła jako ilustracje do książek, zdobienia porcelany, etykiet zapalczanych, opakowań różnych towarów, kartek pocztowych itd., nie płacąc jej ani grosza tantiem. Mieszkając ubogo w kilku miastach (głównie Paryżu i Genewie), ubolewała tylko, że robią to na tak marnych materiałach papierniczych. Zmarła w 1976 roku i wciąż nie jest dostatecznie doceniona.

4. Analiza jednego dzieła: „Zmartwychwstanie”

[Slajd 17] Dla lepszego zrozumienia twórczości Zofii Stryjeńskiej przyjrzyjmy się jednemu z jej dzieł w sposób szczególny. Jest to obraz pt. „Zmartwychwstanie” (zwany także „Wyjście z grobu”, w prezentacji podpisany nagłówkiem „Analiza dzieła”), z cyklu „Pascha”, powstałego w latach 1917–1918. Stryjeńska podjęła zatem – jak wielu artystów we wszystkich epokach – tematykę biblijną. Zdziwiała jednak postać Chrystusa, który przedstawiony jest jako słowiański młodzieniec (świadczy o tym strój i jasne włosy). Strażnicy grobu, którzy byli 20. wieków temu Rzymianami, tutaj przedstawieni są jako żołnierze armii austriackiej (błyszczą nawet bagnety), a to skłania nas do interpretacji, że obraz jest alegorią zmartwychwstania Polski po naszym przebywaniu w zaborczym grobie. W takiej interpretacji upewnia nas termin powstania cyklu „Pascha”, przypadający na koniec pierwszej wojny światowej, w wyniku której rzeczywiście Polska „powstała z grobu”.

Gdyby uczniowie mieli kłopoty z wystartowaniem z analizą dzieła sztuki, można przyjść im z pomocą, zadając najpierw pytania o blask wokół głowy wychodzącego z grobowej grotty i upadającą straż grobu, a następnie o ubiory zmartwychwstającego i straży.

5. Rekapitulacja z pytaniami o poznane na lekcji pojęcia oraz informacje o Zofii Stryjeńskiej

Może to być luźna rozmowa z rzucanymi pytaniami i zgłaszającymi się uczniami, nagradzanymi za prawidłowe odpowiedzi.

6. Omówienie zadania domowego pt.: „Wyszukaj w internecie kilku wybitnych polskich malarzy XX wieku i wybierz do każdego jedno dzieło, dla jego twórczości charakterystyczne”

[Slajd 18] Na zadanie proponujemy tydzień, aby uczniowie mieli dla spokojnych poszukiwań dni wolne. Uczący może zarządzić zarówno odpowiedzi w zeszytach, na kartkach jak i np. w formie elektronicznej z reprodukcjami obrazów, co może dać materiał dla przesłania panteonu polskich twórców na jednej z kolejnych lekcji.

Przykładowe definicje dla uczniów:

- Białoskórnik to rzemieślnik z grupy garbarzy, wykonujący ze skóry dzieła delikatne i ozdobne (np. luksusowe rękawiczki).
- Art Déco to z j. francuskiego „sztuka dekoracyjna”, czyli styl w sztuce, którego dzieła adresowane były do ekskluzywnych nabywców. Charakteryzował go przepych i luksus, a w przypadku mebli wygoda. Jego odkrycie i szczyt przypadał na 20-lecie międzywojenne.
- Chłopomania (ludomania) to kierunek myślenia w polskich środowiskach twórczych (pisarzy, poetów, malarzy), powstały pod koniec XIX wieku i charakteryzujący się zainteresowaniem ludem wiejskim w tematyce dzieł jak i fascynacją ludem w ogóle. Szczególną formą chłopomanii były małżeństwa artystów z dziewczętami z ludu.
- Akwarela to farba wodna, a technika jej użycia łączy ją zazwyczaj ze specjalnym papierem, którego faktura przebija spod delikatnej warstwy farby.
- Gwazd to rodzaj farby wodnej z domieszką kredy oraz techniki malarskiej z użyciem tej farby.
- Tempera to określenie farby na bazie emulsji oraz techniki malarskiej z użyciem tych farb.
- Pastel to technika rysownicza i malarska, a także narzędzie do nakładania pigmentów. Jest wiele rodzajów pasteli.
- Panneau to wyodrębniona architektonicznie (zwykle obramowana) większa płaszczyzna, podatna do dekoracji obrazem lub rzeźbą.
- Bohema artystyczna to na swój sposób elitarna sfera towarzyska, chlubiąca się większą wrażliwością i posiadająca w wielu kwestiach odmienną hierarchię wartości niż reszta społeczeństwa.
- Grand prix to po francusku dosłownie „wielka nagroda”, rozumiana jako pierwsza z nagród lub nagroda nadzwyczajna.
- Tantiemy (honoraria autorskie) to korzyści pieniężne należne autorowi za powielanie jego dzieła.

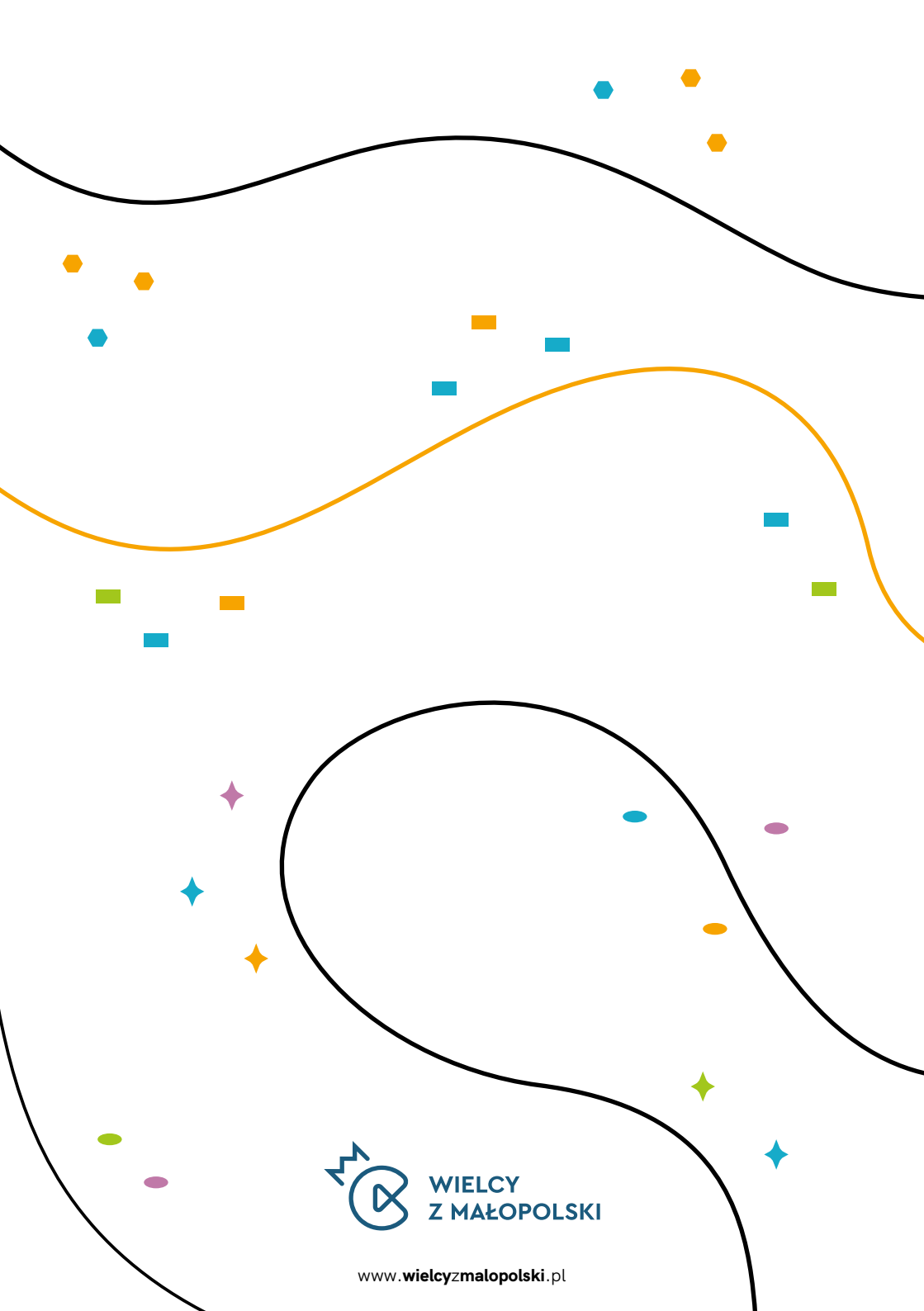
Literatura mogąca poszerzyć wiedzę do lekcji:

- Kuźniak A., *Stryjeńska. Diabli nadali*, Wołowiec 2015;
- Grońska M., *Zofia Stryjeńska*, Warszawa 1991;
- Stryjeńska Z., *Chleb prawie że powszedni. Kronika jednego życia*, Warszawa 1995 (również e-book);
- Lenartowicz Ś., *Stryjeńska*, Warszawa 2018;
- Prof. Hilar (pseudonim Stryjeńskiej), *Światowiec nowoczesny*, różne wydania;
- <https://www.youtube.com/watch?v=TvkrOBwWbRI>
- <https://culture.pl/pl/tworca/zofia-stryjenska>
- Jerzy Warchałowski: *Zofia Stryjeńska (1929)* w bibliotece Polona.

Merytoryka: dr Światosław Lenartowicz – Muzeum Narodowe w Krakowie

Opracowanie: Piotr Boroń

Redakcja i zmiany: Patrycja Pakońska, Andrzej Pruchlat

WIELCY
Z MAŁOPOLSKI

www.wielczymalopolski.pl